

Mehmet AKIN (*)

KUR'AN'I ANLAMADA MÜŞKİLATIN GİDERİLMESİ

öz

Çalışmamızda Kur'an'ı Kerim'in doğru anlaşılmasında önemli bir rolü olan müşkilü'l Kur'an ilmi Ebu'l Berakât en-Neseffî'nin Medârikut-Tenzil ve Hakâikut-Te'vil'i çerçevesinde incelenmektedir. Kur'an'ın ilk muhatapları vahyi en doğru şekilde anlayan ve hayatına tatbik edenlerdir. Kaynak toplum diyebileceğimiz vahyin ilk muhatapları, vahyi anlama ve uygulama düzeyinde problem yaşamamışlardır. Ancak evrensel ve son olma özelliği taşıyan Kur'an'ın sonraki asırlarda anlaşılmasında zorluklarla karşılaşmaktadır. Sonraki asırlarda ayetlerin anlaşılmasında ortaya çıkan bu zorluklar sosyal, tarihsel ve dilbilimsel değişim olgusunun tezahürüdür. Bu sebeple çalışmamızda müşkile sebep olan ayetlerin tespitiyle birlikte, müşkili gidermede kullanılan bağlamsal, dilbilimsel ve tarihsel yöntemler ele alınmaktadır.

anahtar kelimeler

Müşkil, Bağlamsal, Dilbilimsel, Tarihsel, Yöntem.

abstract

Eliminating the Difficulties in Understanding the Qur'an

Müşkilü'l Kur'an İlmî, which is important in understanding the Holy Qur'an correctly, is analysed in this study within the framework of Ebu'l Berakat en-Nesefî. Those who were first exposed to Qur'an were the people who understood the revelation most correctly and applied the principles to their lives accordingly. The first people to be exposed to revelation did not have difficulty in understanding and implementing the principles. Yet, there are difficulties in understanding the divine knowledge which is considered to be the last and universal in the following centuries. Those difficulties in understanding the verses of the Qur'an arising in the following centuries are the manifestation of the phenomenon of social, historical and linguistic change. For this reason, contextual, linguistic and historical methods to eliminate the difficulties in addition to determining the verses causing difficulty in understanding are considered in this study.

keywords

Difficulty, Contextual, Linguistic, Historical, Method.

Giriş

Kur'an-ı Kerim bundan on dört asır önce yaşayan bir topluma Allah'ın muradı doğrultusunda indirilmiş ilahî bir kitaptır. Yirmi üç yıl gibi uzun bir süreçte indirilen ilahi mesajın içeriği insanların değişken yaşam biçimlerine göre şekillenmiştir. İlk muhatapların içinde bulunduğu sosyal ve tarihsel hazırbulunuşluk düzeylerine göre belirli bir karşılığı olan bu mesajlar sonraki nesillere aktarılmıştır.

Müslüman gelenekte son olma özelliği taşıyan Kur'an vahyi mütevâtiren aktarılırken, muhatapların ilmî, siyasî, felsefî perspektifleri ve sosyo ekonomik düzeyleri sürekli değişmektedir. Bu değişimle birlikte insanların ilahi olana karşı durağan bir refleksle hareket etmeleri mesajın pratikte zaman zaman muhatapsız kalmasına sebep olmaktadır. "Bunun iki temel sebebi olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan birincisi zaman içinde dilde ve kavramların delaletlerinde meydana gelen değişikliklerin Kur'an'a yüklenmesi. İkincisi ise sosyal değişim olgusunu göz ardı ederek tarihsel süreç içinde herhangi bir toplumun yaşadığı değişim ve dönüşümü Kur'an'a onaylatma çabasıdır" (Özsoy, 2004: 129). Bu çabanın yanında tarihsel koşulların bilgisinden mahrum, Kur'an'ın bütünlüğünü haiz olmayan salt meal okumaları da zihinlerde çelişkilere yol açmaktadır. Bu çelişkiler Kur'an'ın ilahiliğini sorgulayanların sık sık başvurdukları bir gerekçe olmuştur. İşte bunun içindir ki Kur'an'ın en iyi anlayanlar tarafından

izah edilip açıklanmasına ve “ilk muhatapların yaşam tecrübelerindeki değişken ve hareketli yapıya paralel olarak inen” (Albayrak, 2011: 9) Kur'an ayetlerinin indiği tarihteki anlamlarını ortaya çıkarmaya ihtiyaç vardır (Öztürk, 2013: 30).

Tarihsel süreçte sosyal değişim olgusunun göz ardı edilmesi ve Kur'an'ın bütüncül bakış açısıyla değerlendirilmemesiyle ortaya çıkan çelişkilerin bertaraf edilmesi için Kur'an'ın farklı tarihsel koşullar dikkate alınarak gelenekten kopmadan günümüz şartlarıyla değerlendirilmesi gerekmektedir. Bunu yapabilmek için Kur'an'ın indiği dönemdeki dilin çok iyi anlaşılması gerekmektedir. Dil, toplumsal dolayısıyla tarihsel bir nitelik taşıdığı için, dilde ortaya çıkan her metin ister istemez toplumsal ve tarihsel değişimlerden etkilenir. Değişim sürecini izlemeye, bu süreci ve bu süreç içerisinde olup bitenleri anlamaya çalışanlar, mecburen tarihsel bir zeminin üzerinde hareket etmek zorunda kalırlar. Çünkü dildeki değişim, özü itibarıyla tarihte, tarihin belli bir evresinde gerçekleşir. Bu nedenle de anlam, metnin ait olduğu o tarihsel zeminde tutukludur (Cündioğlu, 2011: 31-32; Topyay, 2016: 1). Anlamın tarihsel zemindeki karşılığını kavrayabilmek için dil ne kadar önemli ise ayetler arasındaki bağlamsal bütünlük aynı derecede önem arz etmektedir. Aynı konudaki farklı surelerde geçen ayetlerin anlamsal çağrışımları ancak birlikte değerlendirildiğinde anlatılmak istenenii verebilir. Bu değerlendirmelerin yetersiz kaldığı durumlarda ayetlerin inmesine sebep olan olayların ve durumların bilinmesi vazgeçilmez bir unsurdur.

Kur'an'ın sağlıklı bir şekilde anlaşılabilmesi için ilahi mesajın ilk muhataplarının yaşam şekilleri sosyo ekonomik düzeyleri değerlendirmeye dahil edilmelidir. Çünkü sosyal yaşam olgusu çerçevesinde vahiy, tek seferde inmemiş insanların yapıp etmelerine göre uzun bir eğitsel süreçte tamamlanmıştır. Bu süreçte insanların gelenek göreneklerine ve karşılaştıkları farklı yaşam şekillerine vahiy faaliyetin devam etmesiyle müdahale edilmiştir. Bu faaliyetin sona ermesiyle birlikte ilahi mesajın sonraki yüzyıllarda anlaşılabilir ve uygulanabilir olması ilk muhatapların dilsel, sosyal ve tarihsel açıdan anlaşılmasıyla mümkündür. İşte bunun içindir ki Kur'an'ın ilk muhataplarının kullandıkları dilin özellikleri iyi bilinmeli, sosyal değişim olgusu çerçevesinde tarihsel farklılıklardan kaynaklanan zorluklar ortadan kaldırılmalıdır. Ayetler anlaşılmaya çalışılırken Kur'an'ın bütünlüğü ilkesi çerçevesinde değerlendirmeler yapılmalıdır.

Müşkil

Sözlükte “zihnî karışıklığa yol açmak, karışık olmak” gibi anlamlara gelen işkâl mastarından ism-i fâil olan “مشکل” kelimesi, terim olarak değişik ilim dallarında farklı şekillerde tanımlanmıştır. Ulûmü'l-Kur'ân'da “Kur'an âyetleri arasında ilk bakışta var olduğu sanılan ihtilâf ve tenâkuz durumuna” müşkil; bu durumları inceleyen ilme de “müşkilü'l-Kur'ân” denmiştir (Cerrahoğlu, 2003:

179; Yerinde, 2007: 31; Koca, TDV: 32/164). Müşkil; dinleyenin üzerinde bir süre düşünmeden gerçek manasını anlayamayacağı kelimedir (Çiçek, 1995: 81). Kendisinden kastedilen mana, kapalı ve gizli olan lafza denir (Demirci, 2005: 19). Yine kendisinin şekline girene ve neticede ona benzeyene, tanımında güçlük çıkardığı için müşkil ismi verilmiştir (İbn Manzur, 1956: 11/356).

Müşkilin lügat ve kavram olarak yapılan tanımlarını değerlendirildiğinde müşkilde bir anlam karışıklığı ve kapalılığı olduğu sonucuna ulaşılır. Bu sonuca göre müşkile; “lafızdan kaynaklanan bir nedenden ötürü ancak bir karine veya kapsamlı bir düşünce ile anlaşılabilen lafızdır” (Candan, 2014: 22) denebilir. Kur’an tefsiri usulü açısından değerlendirildiğinde müşkil, Kur’an’daki herhangi bir lafzın yapısı veya ayet içerisindeki konumundan dolayı ciddi bir çalışma veya araştırma neticesinde anlaşılabilen kelimeler ve ayetlerdir.

Müşkilü’l Kur’an alanında ilk müstakil eser yazarı İbn Kuteybe (ö. 276/889) müteşabih ve müşkil kavramları arasında bir benzerlik kurmaktadır. O, manaları farklı olan iki lafzın zahirde birbirine benzemesine müteşabih demektedir. İbn Kuteybe, bu tanımdan lafzî müteşâbihleri anlamakla birlikte, manasında kapalılık ve belirsizlik bulunan her lafzı da müteşabih olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla O, müşkil ile müteşabih ifade yapıları arasındaki kapalılıktan kaynaklanan bir benzerlik kurmaktadır. Ve sebebi ne olursa olsun anlamında kapalılık olan her lafzı “müşkil” olarak tanımlamaktadır (İbn Kuteybe, 1973: 102; Aydın, 2001: 25). Müşkilin bu kısa tanımından sonra Kur’an kelimeleri ve ayetlerinin gerek anlamsal kapalılık gerekse tezat oluşturan yönlerinin tespitinde araştırmalara konu olan farklı yöntemler incelenecektir. Bu yöntemler üç başlık altında ele alınacaktır.

1- Bağlamsal Yöntem

Kur’an-ı Kerim’de müşkil ayetler incelendiğinde bütüncül bir bakış açısı zaman zaman müşkilin bizzat sebebi iken zaman zaman da çözümü olarak karşımıza çıkmaktadır. Müşkilin sebebi gibi gözükten ayetler bir arada değerlendirildiğinde anlamsal zıtlıkların ortadan kalktığı görülmektedir. Kelimelerin, farklı cümleler içerisindeki mana çerçevesi ve lügavî anlamlarının tespiti, Kur’ânî sistem içerisinde kazandıkları yeni manaların kavranması Kur’an’ın bütünlüğü içinde mümkündür (Albayrak, 2009: 48). İlahi mesajın bütünlüğü ilkesine dayanan bu yöntemi ilk dile getiren İbn Tevmiye’dir (Öztürk, 2011: 11). İbn Tevmiye’nin deyişiyle “Kur’an’ın Kur’an’la tefsiri” aslında herhangi bir müşkil ayetle ilgili değerlendirme yaparken kelimelerin anlamlarını, cümleyi doğru anlama noktasında başka ayetlerden kıyaslamalar ve çözümlemeler yaparak tespit etmeye çalışmaktır. Kur’an’ın bütünlüğü ilkesine dayanarak çözümlenen ayetleri şu şekilde örneklendirebiliriz:

Bakara suresi 2/6. ayetteki kalplerin mühürlenmesi meselesi tefsir edilirken kulakların gözlerde olduğu gibi perdelenme hükmüne mi, yoksa mühürlenme hükmüne mi tabi olduklarıyla ilgili Casiye suresi 45/23. ayetteki “وَحَتَمَ عَلَٰ سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ” “kulağını ve kalbini mühürledi” ifadeyi dikkate alarak kulakların da mühürlenme hükmüne tabi olduğu ve ayetin bu bağlamda değerlendirildiği görülmektedir. Ve bu mühürlenme olayının kulun günaha ısrar etmesi sonucunda gerçekleştiği ayetler birlikte ele alındığında ortaya çıkmaktadır. Mühürlenmeyle kulun iradesi elinden alınmamakta, kul günaha ısrar edip inkar durumuna geldiğinde mühürlenme olayı gerçekleşmektedir. Bir diğer örnek; iyilik ya da kötülüğün yaratıcısı meselesinde Bakara suresi 2/178. ayeti, kısasın hür olana karşılık hür, köle olana karşılık köle, kadına karşılık kadın şeklindeki anlamını Kur'an'ın bütünlüğü çerçevesinde “أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ” “Can karşı can” Maide suresi 5/45. ayeti dikkate alarak, kadın- erkek, köle- hür fark etmeden gerçekleştirilebileceği sonucuna varılmaktadır (Neseфі, 2011: 1/155).

Bağlamla ilgili kelâmi tartışmalara konu olan Allah'ın cennette görülüp görülmeyeceği ile ilgili Kıyamet suresi 75/23 “Onlar Rablerine bakacaklar” anlamındaki ayet rü'yetin varlığına delil olarak görülmüş ve bu görüşü Yûnus suresi 10/26. ayette geçen “وَزِيَادَةٌ” kelimesiyle desteklenmiştir. “Güzel davrananlara daha güzel karşılık, bir de fazlası vardır.” Bu fazla ise ayette geçen “زِيَادَةٌ” kelimesiyle Aziz ve Celil olan yüce Allah'ı görme ödülü (Neseфі, 2011: 2/18). rü'yetullahtır.

Bir başka tartışma konusu olan cehennem azabının ebediliği konusunda Hûd suresi 11/107. ayeti Kur'an'ın bütünlüğü açısından yorumlanmaktadır. “Sadece Rabbinin diledikleri dışında onlar, gökler ve yer durdukça orada (cehennem ateşinde) ebedi olarak kalacaklar.” Gökler ve yer yani öte dünyadaki gökler ve yer var olduğu müddetçe cehennem azabı devam edecektir (Neseфі, 2011: 2/85). Bu ayetteki göklerin ve yerin öte dünyadaki gökler ve yer olduğuna yüce Allah'ın İbrahim Suresi 14/48. ayetteki şu sözünü delil olarak gösterilmektedir: “O gün yer bir başka yere, gökler de başka bir göğe getirilecek.” O gün kıyamet gününde cehennem ateşinin devamı yer ve göğün varlığına bağlı kabul edilmekte ve ayetler bir arada düşünüldüğünde ahiret hayatındaki göklerin ve yerin yaratılmış olmasıyla birlikte sonsuza kadar var olacağı vurgulanmaktadır.

Allah'a ortak koşanların tevbe etmeleri halinde bağışlanabilecekleri ve cennete girebilecekleriyle ilgili ayetler Nisa Suresi 4/48. ayette “Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, günahları dilediği kimse için bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah ile iftira etmiş olur.” “لِمَنْ يَشَاءُ” yani “dilediği kimseler için” ifadesiyle anlatılmış olması, Allah'ın adaletinin sorgulanmasına yol açabilmektedir (Neseфі, 2011: 1/364). Ancak bu tıpkı şu ayette olduğu gibi; “Allah kullarına karşı lütfkardır, dilediğine rızık ve-

rir” (Şura 42/19), “İnkâr edenlere söyle: Eğer vazgeçerlerse, geçmişte işledikleri günahları bağışlanır.” (Enfal 8/38) Bunun dışında kalanların ise tevbe ile bağışlanmaları olabilir (Neseî, 2011: 1/364). Rızkın verilme şartının çalışmak olduğu gibi, bağışlanma şartının inkâr ve düşmanlıktan vazgeçmek ve daha sonra tevbe etmek olduğu ayetler birlikte değerlendirildiğinde anlaşılmaktadır.

Konuyla ilgili bir diğer örneğimiz kafirlerin ahirette sorguya çekilirken vermiş olduğu cevapların ne anlama geldiği ve ayetler arasındaki tezatlığın nasıl çözüldüğü meselesidir. Mürselat suresi 77/35-36. ayetlerde kâfirlerin konuşamayacağı ve onlara söz hakkı verilmeyeceğinden bahsedilirken En’am suresi 6/23.ayette ise; şu şekilde buyrulmaktadır: “Sonra ortak koşanların ileri sürecekleri mazeretleri, Rabbimiz Allah adına yemin ederiz ki, biz ortak koşanlardan olmadık, demekten başka bir şey olmayacaktır.” Kafirlerin konuşamayacağından bahsedilirken başka ayette onlara söz hakkı verilmesinin gerekçesi Zümer suresi 39/31.ayetle açıklanmaktadır. “Sonra siz, kıyamet günü Rabbinizin divanında davalacağsınız.” O günde çeşitli duraklar vardır. Birinde davalışırlar, diğerinde konuşamazlar. Ya da kendilerine fayda verecek şeyleri konuşamazlar (Neseî, 2011: 3/587). Davalaşma sürecinde çeşitli duraklardan bahsedilmektedir. Kâfirlerin bu durakların bazılarında konuşabilirken bazılarında susmaları ayetler birlikte değerlendirildiğinde tezatlık oluşturmamaktadır.

Kur’an’ı Kerim’de geçen mecâzi ifadelerin anlamlarını netleştirmek için de aynı yöntem kullanılmaktadır. Ayetlerde geçen “Allah’ın eli” ifadesindeki kastın ne olduğuyla ilgili farklı ayetleri de göz önünde bulundurarak çözümlenmeler yapılmaktadır. Maide suresi 5/64 te “Yahudiler Allah’ın eli bağlıdır dediler.” Buradaki “el” den kastın ne olduğuyla ilgili İsrâ suresi 17/29. ayeti “ elini boynuna bağlayan gibi tamamen yardımdan elini kesme” (Neseî, 2011: 1/459). örnek gösterilerek bu ayetlerde geçen “ el” ifadesinin mecâzi bir ifade olduğu cimrilik yada cömertlik anlamında kullanılabileceği ifade edilmektedir.

Başka bir örnekte, Nisa suresi 4/159 “kitap ehlinde hiçbir kişi yoktur ki O’na (Hz. İsa)’ya iman etmesin” ayetini ehli kitâbın ölmeden önce Hz. İsa’ya iman edeceği şeklinde yorumlanmakta ve bunun benzeri “Bizim her birimiz için bilinen bir makam vardır.” Saffat suresi 37/164. ayetiyle izah edilmektedir. “Yahudilerden ve Hıristiyanlardan hiç biri yoktur ki, ölümünden önce Hz. İsa’ya inanmamış olsun. Hepsisi de O’nun Allah’ın kulu ve Resulü olduğuna iman edeceklerdir. Yani ölüm anı gelip çattığında imanının kendisine fayda vermediği son anda gerçeği göreceklerdir (Neseî, 2011: 1/414).

“Kur’an-ı Kerim en küçük parçasından en büyük parçasına kadar fikrî bir uyumluluğa ve bütünlüğe sahiptir. Kur’an’ın en küçük parçası olan kelimeden başlayarak terkipler, cümleler, belli konulardaki ayet grupları ve kıssalar gibi Kur’an pasajlarının hepsinin birbirine son derece bağlı olduğu görülmektedir”

(Albayrak, 2009: 47-48). Kur'an içerisindeki bu bütünlük ve uyum işkâli giderme noktasında başvurulan en önemli unsurlardan olmaktadır. Hatta birçok müşkil ayetin Kur'an'ın bütünlüğü açısından değerlendirildiğinde kendiliğinden çözüldüğü görülmektedir.

2- Dilbilimsel Yöntem

Kur'an-ı Kerim bundan on dört asır önce belirli bir coğrafyaya indirilmiş ilahi bir kitaptır. Kur'an-ın ilk muhataplarının sosyal yaşam içerisindeki filleri ve aralarında iletişim araçları O'nu anlama açısından önem arz etmektedir. Ayetlerdeki hitabın ilk muhatapla filolojik ilişkisinin anlaşılabilmesi için bazen harfi cerlerin cümle içindeki durumları, tekillik çoğulluk, zamirlerin isnâdı ve mecâzi ifadelerin tespiti kaçınılmaz bir durumdur. İlahi mesajı doğru anlamayı sağlayan dilbilimsel yöntem, müşkillerin çözümünde kullanılarak ayetler arası tezatlıklar giderilmeye çalışılmaktadır. Nitekim yaratılışa ilgili ayetlerde;

İnsanın yaratılışındaki ilk özün mahiyeti ilgili ayetlerde geçen farklı ifadelerin anlaşılmasında harf-i cer-in önemli bir yeri vardır. İnsanı “مِنْ تُرَابٍ” “topraktan” (Â-i İmran, 3/59; Kehf, 18/37, Hacc, 22/5, Rûm, 30/ 20, Fâtır, 35/11, Mu'min, 40/67), “مِنْ طِينٍ” “yapışkan bir çamurdan” (Hicr, 15/26-28, Saffat 37/11, Sad 38/71), “مِنْ صَلْصَالٍ” “pişmiş çamurdan” (Rahman, 55/14, Hicr, 15/33), “مِنْ سُلَالَةٍ” “çamurdan bir özden” (Mu'minûn, 23/12) yarattık.

Yukarıdaki ayetlerde yer alan “مِنْ” cer edatı ilk yaratılışa işaret etmektedir. Hz. Adem'in yaratılışı yani ilk yaratılış olarak değerlendirilmektedir (Nesefî, 2011: 1/490). “مِنْ” cer edatının yaratılışa ilgili tüm ayetlerde geçmesi başlangıcın ifadesidir. Bu başlangıçla Allah ilk insanı topraktan yarattı, sonra toprak nevinden yapışkan bir çamur, sonra bu cıvık balçık halinden tıngır tıngır ses çıkaran kuru çamur haline getirdi. Bu şekilde insanın yaratılışındaki ilk özün toprak türünden olması ayetlerin hepsinin ilk yaratılışa işaret etmesi konuyla ilgili anlamsal karmaşayı çözmemize yardımcı olmaktadır.

Dilbilimsel yönetime örnek olarak verebileceğimiz bir diğer husus zamir ve sıfatların isnadını belirleyerek ayetlerdeki tezatlığın ortadan kaldırılmasıdır. “Hâlbuki biz onlara öyle (okuyup) ders alacakları kitaplar vermediğimiz gibi, senden önce onlara bir uyarıcı (peygamber) da göndermemiştik.” (Sebe 34/44) “Biz seni hak ile müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Her millet için de mutlaka bir uyarıcı (peygamber) bulunmuştur.” (Fâtır35/24) ayetleri arasında anlamsal çelişki şu şekilde çözülmektedir. Ayette geçen “بِالْحَقِّ” kelimesi iki zamirden biri için haldir. Yani hakkı gerçekleştirici olarak ya da hakkı gerçekleştirenler olarak peygamber gönderdik, anlamına gelmektedir. Ya da gizli bir mastarın “

”إِرْسَالًا” sıfatıdır. Yani, “Biz seni hak olan bir gönderişle gönderdik”, demektir. Vaadle müjdeleyici, vaidle uyarıcı olarak gönderdik. Senin ümmetinden önce hiçbir ümmet yoktur ki, onlara, sapkınlığın ve inkarın kötü sonucuyla uyaran bir uyarıcı gelmesin (Neseфі, 2011: 3/85). Bu ayetteki ifadeden müşriklere karşı bir meydan okuma ve uyarı anlamı çıkmaktadır. Ve daha önce böyle bir kitap ve uyarıcı gönderilmediği meydan okurcasına zikredilmektedir. Buna benzer bir yöntemi Hz. Adem’in cennetten kovulmasına rağmen halife olarak vasıflandırılmasıyla ilgili müşkilin çözümünde görmekteyiz.

“Ey ademoğulları! Şeytan, babanız Adem ve Havva’yı tuzağa düşürüp nasıl her ikisine de avret yerlerini göstermek için cennetten çıkardıysa, sizi Allah’a iman etmekten ve taattan saptırmasın.” (Â’raf 7/27). “Hani Rabbin meleklere, ben yeryüzünde bir halife yaratacağım demişti” (Bakara 2/30). Cennetten kovulan cezalandırılmış bir kimsenin niçin halife olarak görevlendirildiği meselesi ayette geçen “خَلِيفَةً” kelimesinin anlaşılmasıyla çözülmektedir. Taberî bu ayette geçen halifeyi gidenin yerine gelen şeklinde yorumlamaktadır (Taberî, 1988: 199). Ancak bu kelimenin sonuna yuvarlak “ة” harfinin eklenmesiyle aslında mübalağalı bir anlatım yapılmıştır. Manası , “sizden olan bir halife” demektir. Halife kelimesinin sonuna yuvarlak “ة” harfinin eklenmesiyle mübalağa yapılmıştır. Manası , “sizden olan bir halife” demektir. Yüce Allah insanlara örnek olabilmesi ve yol gösterebilmesi için yeryüzüne Hz. Adem’i halife olarak görevlendirmiştir (Neseфі, 2011: 1/77-78).

Bir diğer örnekte Süleyman (a.s.)’la ilgili Enbiya suresi 21/81, Sâ’d suresi 38/36. ayetler arasında gözükten tezatlık irâbi bir çalışma yapılarak giderilmiştir. “Süleyman’a da kasırga gibi esen rüzgarı (boyun eğdirdi) ki, O’nun emriyle bereketler yarattığımız yere doğru eserdi.” (Enbiya 21/81). Bu ayette geçen “عَاصِفَةً” haldir. Yani şiddetle estiği halde anlamındadır. (Neseфі, 2011: 2/415). Konuyla ilgili diğer ayette; “ İsteddiği yere O’nun emriyle kolayca esen rüzgarı verdik.” (Sad 38/36). Ayette geçen “رُحَاء” kelimesi ise yumuşak esen, kolay esen anlamındadır (Neseфі, 2011: 3/156).Yani rüzgar, zaman zaman şiddetli esebilirken zaman zaman da yumuşak esebilmektedir. Rüzgarın farklı zaman dilimlerinde esme şiddetinin tasviri yapılarak müşkil durum ortadan kaldırılmaktadır.

Kur’an-ı Kerim’de ilk bakışta tenakuz varmış gibi gözükten ayetleri doğru anlayabilmek için O’nun ilk muhataplarının kullandığı dilin her yönüyle bilinmesi ve çözümlemesinin yapılması gerekmektedir. İlahi mesajı en iyi anlayan ve hayatına tatbik eden asırlar sonra insanlığa örnek teşkil eden fiillerin ve davranışların yaşandığı toplumun o günkü dilini anlamak müşkil ayetlerin çözümünde vazgeçilmez bir ölçüdür.

3- Tarihsel Yöntem

Tarihsel süreçte insanların yapıp etmeleri ve sosyo ekonomik durumları sürekli değişmektedir. Bu değişim insanlar arası ilişkiler toplumsal ve bireysel davranışlar üzerinde durmadan yenilenen ve aynı zamanda da geçmişten kopamayan bir geleneği ortaya çıkarmaktadır. İşte tam bu noktada Kur'an'ı Kerim'in son ilahi kitap oluşu uzun diyebileceğimiz bu tarihsel serüvende insanlara yol gösteriyor olması, farklı yorumlar ve davranış modellerini kaçınılmaz kılmaktadır. Dolayısıyla Kur'an'ın birey algısında tarihin ve toplumun ihtiyacına göre yorumlanması ihtiyacının yanında kendi içinde anlatılan tarihi bilgilerin de netliğe kavuşturulması, tezatlıkların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Nitekim tarihi bilgilerin eksikliğinden ya da yanlış yorumlanmasından kaynaklanan ayetler arasındaki tutarsızlık, o çağın sosyal ve kültürel yapısını da değerlendirmeye katarak çözülmektedir. Bu bakış açısı Kur'an-ı Kerim'de daha çok kıssalarla ilgili müşkil ayetlerin değerlendirilmesinde önemli bir kriter olarak kabul edilmektedir. Konuyla ilgili örneklerde;

Allah'tan başkasına secde edilmesi ile ilgili müşkil ayetler ele alınırken, "Hz. Yusuf, ana babasını tahtının üzerine çıkartıp oturttu. Ve hepsi O'na kavuştukları için secdeye kapandılar (Yusuf 12/100). Hz. Yusuf'a secde etmek Allah'tan başkasına secde edilmemesini emreden ayetlerde tezat oluşturmaktadır. Bu sebeple yaşanan hadisenin toplumsal arka planı dikkate alınarak müşkil giderilmelidir.

Mısır'a girdiklerinde Hz. Yusuf tahtına oturdu ve daha sonra anne babasına gerekli ikramda bulunarak onları tahta oturttu. On bir kardeşi ve anne babası Hz. Yusuf'a kavuşmanın verdiği mutlulukla secdeye kapandılar. O dönemlerde yere kapanmak, eğilmek saygı gösterme ve selam verme sayılmaktaydı. Mesela birine karşı ayağa kalkmak, el öpmek ya da musafaha etmek gibi bir şeydi (Nesefi, 2011: 2/135). Bu ayette geçen secde el öpmek, ayağa kalkmak gibi toplumdaki topluma, çağdan çağa değişebilen tarihsel ve örfi bir durum olarak yorumlanmaktadır. Dolayısıyla buradaki secdenin Allah'a ortak koşma anlamında bir eylem olmadığına tarihi bilgiler ışığında ulaşılmaktadır.

Müşkil ayetler ele alınırken " bir veya birden fazla ayetin (tazammun etmek cevap vermek ve açıklamak üzere) inmesine teşkil eden olayların ve vahyin geldiği ortamın" bilinmesi gerekmektedir (Yıldırım, 1983: 89; Serinsu, 2012: 55). Ayetlerin muhatapları arasında geçen ve nüzulüne sebep olan olayların bilinmesi de tarihsel bir bakış açısına sahip olmayı kaçınılmaz kılmaktadır. Bu bakış açısına müşkil olarak kabul edilen; "Allah'tan başka taptıklarınız ve siz cehennem odunusunuz." (Enbiya suresi 21/98) ayetinin tefsirinde rastlamaktayız.

Resülullah (s.a.v.) Kureyşlilere bu ayeti okuyunca Zebâri: Yahudiler Üzeyr'e, Hıristiyanlar İsa'ya, ibadet etmiyorlar mı? Dedi. Ancak " وَمَا تَعْبُدُونَ " "taptıkları"

sözü onlar için söylenmemiştir. Bu sebeple açıklama genişletildi. Onlar; Uzeyr, İsa ve melekler cehennemden uzaktırlar denildi. Çünkü onlar hiçbir zaman kendilerine ibadet edilmesine razı olmadılar (Nesefî, 2011: 2/421-422). Zebârî'nin yukarıdaki sorusu Enbiya suresi 21/101. ayetin nüzul sebebi olmuştur.

“ Tarafımızdan kendilerine güzel akıbet takdir edilmiş olanlara gelince, işte onlar cehennemden uzak tutulur” (Enbiya 21/101) işte bu cehennemden uzak tutulanlarla ilgili “Hz. Ali (r.a.) Enbiya suresi 21/101. ayeti okudu ve sonra şöyle dedi: Ben onlardanım. Ebu Bekir, Ömer, Osman, Talha, Zübeyr, Sad ve Abdurrahman b. Avf da onlardandır.” (Nesefî, 2011: 2/421-422). Hz. Ali'den rivayetle cennetle müjdelenmiş sahabeler sayılarak ayetin muhatapları belirli bir çerçeveye oturtulmaya çalışılmaktadır. Bu şekilde ayetin nüzul sebebinin tespit edilmesi ayetler arasındaki işkalin giderilmesini ve ayetlerin doğru anlaşılmasını sağlamıştır.

Kur'an'ın muhatabı olan okuyucu nazil olan bir ayetin hangi tarihte hangi ortama ve topluma hitap ettiğini bilmeli ve toplumun sosyal yapısını dikkate alarak ayetleri değerlendirmelidir. Çünkü “Kur'an'ın indirilişi sona erdikten sonra farklı bir sürece girilmiştir. Bu dönemde Allah ve Peygamber, vahiy olgusu çerçevesinde faal değillerdir” (Albayrak, 2011: 53). Eğer bu faaliyet devam etmiş olsaydı toplumların ve çağların ihtiyaçlarına göre ayetleri yorumlama ihtiyacı kalmayacak bizzat Allah bu ihtiyacı vahiy yoluyla karşılayacaktı. Oysa ayetlerin muhatapları tarihin akışı içerisinde sürekli değişirken ayetlerin anlamsal çağrışımları belirli bir zaman aralığı ve coğrafyayla sınırlandırılmaz. Bu açıdan baktığımızda müşkil ayetler ele alınırken gerektiğinde tarihi bilgilerin ışığında yorumlamalarda bulunmak ayetlerin çözümünde vazgeçilmez bir prensip olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Kur'an-ı Kerim asırlar önce belirli coğrafyada yaşayan insanlara indirilmiş ilahi bir kitaptır. İlahi mesaj ilk muhatapların kullandığı dil, yaşam şekilleri, gelenek göreneklere ve değişken yaşam biçimlerine göre şekillenmiştir. Yirmi üç yıl gibi uzun süren bu eğitsel sürecin sonunda yeni bir evreye geçilmiştir. Vahiy faaliyetinin sona ermesiyle geçilen bu evreyle birlikte son ve evrensel olma özelliği taşıyan Kur'an sonraki nesillere aktarılmaktadır. Sonraki nesillere aktarılan Kur'an'ın anlaşılmasında gerek dilsel gerekse tarihsel farklılıklardan kaynaklanan zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu durumda Kur'an'ın muhataplarına her asırda rehberlik edecek olması yeni karşılaşılan durumlarla ilgili özgün tefsirleri zorunlu kılmaktadır. İşte bunun içidir ki yeni karşılaşılan durumlarla ilgili tefsir yapılırken ilk muhatapların kullandığı dilin özellikleri iyi bilinmelidir. Dilde ve kavramlarda ortaya çıkan değişimler tespit edilerek ayetler anlaşılmaya çalışılır.

şılmalıdır. Aynı zamanda kaynak toplumun ayetlerden ne anladığı zemininden hareketle konuyu ele almak ve tarihsel akış içerisindeki varyasyonlara ulaşmak hususiyet arz etmektedir. Bu itibarla naklin bağlayıcılığından kopmadan ve akli delilleri etkili bir şekilde kullanarak tarihsel farklardan kaynaklanan anlama zorlukları ortadan kaldırılmalıdır.

Kur'an-ı Kerim ayetleri birbirini tasdik ve teyid edici olup O'nun ihtiva ettiği anlamlar asırlardır insanların zihin dünyalarına hitap etmektedir. Ayetlerle ilgili anlaşılmayan durumlarla karşılaştığında Kur'an'ın bütünlüğü ilkesi çerçevesinde konunun ele alınması zorunludur. Zira bir konu ile ilgili bilgilere farklı ayetlerde rastlamak mümkündür. Bunun içindir ki herhangi bir konuda sağlıklı bilgiye sahip olmak için ilgili ayetlerin hepsine ulaşmak gerekmektedir.

Sonuç olarak Kur'an'ı Kerim'in son ve tüm insanlığa hitap eden ilahi bir kitap olması, muhatapların O'nunla bağının sürekli ve güncel olması sayesinde vuku bulmaktadır. Bunu gerçekleştirebilmek ve Kur'an'ı anlamadaki zorlukları ortadan kaldırabilmek için ilk muhatapların yaşadığı tarihsel düzlemde kullandığı dil iyi anlaşılmalıdır. Tarihsel farklardan kaynaklanan anlama zorlukları sosyal değişim olgusu çerçevesinde yorumlanmalı ve Kur'an ayetleri yorumlanırken bütüncül bakış açısıyla ele alınmalıdır.

Notlar

- (*) Dr., Ankara İlahiyat İlahiyat Fakültesi
E-posta: akinmehmet55@hotmail.com

Kaynaklar

- Albayrak, Halis (2011), *Tarihin İçinden Kur'an'ı Algılamak*, İstanbul: Şule Yayınları.
Albayrak, Halis (2009), *Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine*, İstanbul: Şule Yayınları.
Aydın, Muhammed (2001), *Kur'an'da Benzer Ayetlerdeki Anlatım Farklılıkları*, Adapazarı: Değişim Yayınları.
Candan, Abdulcelil (2014), *Kur'an Okurken Zihne Takılan Ayetler*, İstanbul: Düşün Yayınları.
Cerrahoğlu, İsmail (2003), *Tefsir Usûlu*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
Cündioğlu, Düccane (2011), *Kur'an Çevirilerinin Dünyası*, İstanbul: Kapı Yayınları.
Çiçek, Yakup (1995), "Müşkilü'l Kur'an," *MÜİFD*, sayı 13.
Demirci, Sabri (2005), *Kur'an'da Müşkül Ayetler*, İstanbul: Nesil Yayınları.
en-Neseî, Ebû'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd (2011), *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, tah. Yusuf Bideyvi, Beyrut, Dâr-u İbn-i Kesir.
et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî (1988), *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'l Fikr.
İbn Kuteybe (1973), *Te'vilü Müşkili'l Kur'an*, Kahire.
İbn Manzur, Cemalu'd-Din Muhammed b. Mukerrem (1956), *Lisanu'l-Arab*, Beyrut.
Koca, Ferhat "müşkil", *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları.

Topyay, Yusuf (2016), *Kutsal Kitap'ta ve Kur'an'ı Kerim'de "Nefs" ve "Ruh" Sözcüklerinin Artsüremli (diachronic) Semantik İncelemesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Özsoy, Ömer (2004), *Kur'an ve Tarihsellik Yazıları*, Ankara: Kitabiyât Yayınları.

Öztürk, Mustafa (2011), *Kur'an, Tefsir ve Usul Üzerine, Problemler, Tespitler, Teklifler*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Öztürk, Mustafa (2013), *Tefsirin Halleri*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Serinsu, Ahmet Nedim (2012), *Kur'ân ve Bağlam*, İstanbul: Şule Yayınları.

Yerinde, Adem (2007), "Müşkil Ayetler ve Etrafında Oluşan Bilimsel Edebiyat," *SÜİFD*, sayı 16.

Yıldırım, Suat (1983), *Kur'ân-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, İstanbul: Ensar Yayınları.